

A decorative border surrounds the central text, featuring various autumn-themed elements such as red apples, yellow and orange leaves, and colorful flowers in shades of red, orange, and yellow. The border is composed of several curved and straight segments, creating a frame around the text.

วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลาง

เสื่อโคคำฉันท

เสื่อโคคำฉันท เป็นวรรณคดีประเภทฉันทที่มีความยาว เป็นเรื่องแรกของไทย โดยอาศัยเค้าเรื่องจากพหุลคาวิชาดก ใน ปัญญาสาตก

ผู้แต่ง พระมหाराชครู

ทำนองแต่ง แต่งเป็นฉันทเกือบทั้งหมด มีเฉพาะบทสุดท้าย 2 บท ที่แต่งเป็น โคลงสี่สุภาพ

วัตถุประสงค์ในการแต่ง เพื่อใช้เป็นสุภายิตสอนใจ

เสื่อโคคำฉันท

เนื้อหา :

- เสื่อโคเป็นนิทานพื้นเมืองที่มีการเล่าต่อกันมาช้านาน อันเป็นเรื่องราวระหว่างลูกเสื่อกับลูกโคซึ่งต่างมีมิตรไมตรีอันดีต่อกัน
- ภายหลังถวายเสกให้เป็นคนทั้ง 2 ตัว
 - เสื่อให้ชื่อว่า พหลวิชัย มีฐานะเป็นพี่
 - โคให้เป็นคนมีชื่อว่า คาวี มีฐานะเป็นน้อง

เสือโคคำฉันท

- ในเรื่องเสือโคคำฉันท เริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู อันเป็นลักษณะทั่วไปของวรรณคดี
- กล่าวถึงลูกเสือกับลูกโคเดินคลอเคลียออกมาจากป่าด้วยกัน พระฤาษีเห็นเข้าจึงเกิดความเมตตาสงสาร ได้ชุบเลี้ยงไว้
- วันหนึ่งพระฤาษีถามลูกสัตว์ทั้งสองได้ความว่า วันหนึ่ง แม่เสือออกไปล่าเหยื่อ ลูกเสือถูกทิ้งไว้นานคงหิวนมมาก ลูกโคจึงเกิดความสงสาร ได้บอกโคแม่ของตัวให้นมแก่ลูกเสือ

๑ วันหนึ่งแม่ข้านางพยัคฆ์

ในป่าอันไกลทุระคม

๑ ข้าให้โหยหิวหาม

ลำบากที่สุดแรงโรย

๑ มีโคแม่ลูกชายโซย

ลำนาคูข้าอาไสรย

๑ ข้าเห็นคือแม่คลาไคล

ก็ออกขิรามพุกฤษ์

ไปแสวงหาภักษ์

นอนแน่เลวม

เดินคั่นดาลโดย

ถึงสว่างอาไลย

แม่โคไม่ยอมเพราะเห็นว่าลูกเสือเป็นสัตว์ดุร้าย
แต่ลูกโคสงสารจึงบอกแม่ให้นมแก่ลูกเสือ

๐ ถ้าแม่มีปราณีเนา

ให้พยัคฆ์อันเยาว์

กนกขิรามพุเสบย

๐ บานนั้นจะรำไฉนเลย

เชิญท่านผายเผย

อุทรจรสู่เสือ

๐ ให้กินนมแล้วเราเมื่อ

ได้บุญแลเหลือ

จะนับก็พ้นคณนา

เสือโคคำฉันท

- ด้วยลูกเสือได้กินนมแม่โคจึงเกิดความรักความไมตรีต่อลูกโคและแม่โค
- เมื่อแม่เสือกลับมา ลูกเสือได้ขอร้องให้แม่เสือเลิกทำร้ายแม่โคกับลูกโค
- แม่เสือรับคำแต่ทำไม่ได้ ภายหลังได้กินแม่โค
- ลูกเสือและลูกโคไม่พอใจ จึงรวมพลังสองตัวทำร้ายแม่เสือจนสิ้นชีวิต

แม่เสียจึงสาบานว่าจะไม่ทำอะไรแม่และลูกโค

๐ แม่เสียฟังสารยุบล

แห่งลูกตัวตน

ก็สนองด้วยเพโทบาย

๐ ว่าท่านทำคุณเหลือหลาย

ยิ่งอรณพสาย

สมุทลู่หลังไหล

๐ บันดาลลูกแก้วจะประไลย

จีพิตรตักไยย

แลท่านมาโปรดเป็นตัว

๑ คุณท่านควรไว้เหนือหัว
ว่าแม่จะทำโทษแทน

๑ คุณท่านกว่าหมื่นกว่าแสน
จะนับก็พันคนนา

๑ ให้สัตย์โดยสองสัญญา
ประเสริฐเปนสากษี

๑ ลูกเสือฟังแม่วาที
ตระบัดก็ไปด้วยปล้น ฯ

จงเจ้าอย่ากลัว

กว่าโกฏิตินแดน

เที่ยงแท้ธรรมา

ชื่นชมยินดี

ลูกเสียและลูกโศกร่วมกันทำร้ายแม่เสียจนสิ้นชีวิต

ใส่กลทำรัก

เคล้าคลึงเคลียชม

แหงนกัศกรรฐา

ไ้ฟูงโลहित

คีนด้าวท่าวลุ่ม

วนาอาไศรย

๐ บัดนั้นลูกพยัคฆ์

แม่เข้าไปหา

ตระบัด โกรธา

คอขาดบัดใจ

๐ ลูกโคเข้าขวิด

เรียรยลามไหล

กลิ้งเกลือกเสือกใน

สิ้นหายวายปราณ

- ต่อมาทั้งสองกราบลาพระฤๅษีเพื่อไปยังเมืองจันทบูรนคร
- คาวีได้เจอกับยักษ์ทำการต่อสู้กัน คาวีฆ่ายักษ์ได้ พระเจ้ามครผู้ครองเมืองนั้นจึงยกพระธิดาพระนามว่า สุธสุดาเป็นพระชายา
- แต่คาวีมีความกตัญญูต่อพี่พหลวิชัย จึงกราบทูลให้พระราชทานให้กับพหลวิชัย
- พหลวิชัยและคาวีอำลาจากกันพร้อมกับเลี้ยงคอกบัว

พหุวิชัยและคำวิ้อำจากกันพร้อมกับเสียงดอกบัว

ประสาทชีวิตร

เจ้าเร่งประหยัด

น้องรักอย่าคลาย

เกิดในกองกฐณฑ์

จึงเอาโกมล

มาแกลิ่งประสงค์

๐ ครูเราประสิทธิ์

ไว้ในแวงวาย

พระขรรค์ธทาย

อย่าคลาศจากองค์

๐ พหุผู้ภูต

ดาบศอันยง

ทั้งคู่โดยจง

กทำธิษฐาน

พหุวิสัยและคาวิ้อำล้าจากกันพร้อมกัับเลียงดอกบัว

ตั้งอยู่ในคลอง
เราอยู่ในธรรม
เชิญโลกบาล

พื้จักเอาไว้
ถ้าเจ้ามีทุกข์
เหี่ยวแห้งหายรัง

๐ ถ้าเราทั้งสอง
ความสัตย์ประทาน
โอฬารธิการ
ท่านท้าวจงฟัง
๐ บัวดอกหนึ่งไซ้
โดยตั้งใจหวัง
ชุกช่องเคืองขัง
รศเร้าอับอาย

พหุวิชัยและคาวิ้อำจกกันพร้อมกัปล่ียงคอกบัว

จกคอกบัวป้ทม้

กถึนเกถึยงเสาวคณธ์

คอกหนึ้งเจ้าหมาย

คาวิ้กุมาร

เวียรไวสามรอบ

พระผู้เซษฐา

๐ ถ้าเจ้าเสวยสวัสด์

สคอยู่อย่าคลาย

นถุมลเปรมปราย

รู้ข่าวพียา

๐ เสรีจสองอริษฐาน

กระทำอ้ลา

แล้วจบบาทา

ใส่เกล้าบ้จกม ๗

- คาวีจากพหลวิชัยเพื่อเดินทางต่อไปจนถึงเมืองร้างเมืองหนึ่ง มีนามว่า
รมยนคร ที่เมืองนี้มีความอดอยากถึงขนาดนกอินทรีต้องจับผู้คนมา
กินเป็นอาหาร
- คาวีพบกลองใบใหญ่ใบหนึ่ง เมื่อลองผ่าดูก็พบพระธิดาจันทร์สุดาผสม
หอมผู้เป็นธิดาของท้าวมัทธาอยู่在那นั่น
- คาวีปราบนกอินทรีใหญ่ตายแล้ว ก็ได้พระธิดาจันทร์เป็นชายนางและ
ได้ครองเมืองรมยนคร

- พระนางจันทร์สุดาสรงน้ำแล้วก็นำเส้นผมใส่ผอบปล่อยให้ลอยน้ำไป
- กษัตริย์เมืองพัทธรพิไสยนามว่าท้าวยศฐุมิ เก็บผอบได้แล้วทรงเปิดผอบออกมา ก็ปรากฏว่ามีเส้นผมที่มีกลิ่นหอมอยู่ในนั้นก็เกิดหลงรัก
- ท้าวยศฐุมิ ทรงใช้นางทาสีไปทำอุบายหลอกถามความลับเกี่ยวกับพระขรรค์จากพระนางจันทร์สุดา ทราบว่าชีวิตของพระคาวิอยู่ในพระขรรค์

- นางทาสีจึงเอาไปเผาเสีย ทำให้คาวีสิ้นพระชนม์หรือชีวิต
- นางทาสีก็นางจันทร์สุดาไปถวายเป็นอภินิหาร
- แต่ด้วยอำนาจแห่งความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดีของนางจันทร์สุดา ที่มีต่อคาวี จึงทำให้พระวรกายของพระนางจันทร์สุดา มีความร้อน
ดั่งไฟ

ท้าวยศภูมิไม่สามารถแตะกายของนางจันทร์หอมหอมได้

๐ สมใจสมเด็จท้าว

นั่งแนบจะหวังสม

๐ ด้วยเดชะบุญนาง

ร่อนองคภูธร

๐ แต่นั้นจะเข้าใกล้

บได้ก็เดือดดาล

ยศภูมิชื่นชม

เสน่หด้วยพระอรอร

รัศมิเปล่งคือไฟฟอน

คือดั่งเพลิงมาเผาผลาญ

อรองคเขาวมาลย์

ฤไทยโสกเสนาหา ฯ

เสือโคคำฉันท

- ฝ่ายพหลวิชัยเมื่อเห็นดอกบัวเหี่ยวแห้งก็ได้ตามหาควาวิจนช่วยแก้ไข
ฟื้นคืนชีพได้
- พหลวิชัยปลอมตัวเป็นฤาษี รับอาสาชุบตัวท้าวยศฐุมิให้เป็นคนหนุ่ม
- ระหว่างทำพิธีอยู่ เมื่อท้าวยศฐุมิเพลอก็ผลัดท้าวยศฐุมิเข้าไปในกองไฟ
- เมื่อฆ่าท้าวยศฐุมิสำเร็จแล้ว ก็ให้ควาวิแต่งตัวเป็นกษัตริย์ครองราชย์อยู่
เมืองพัทธรพิไสยร่วมกับพระนางจันทร์สุดา

คำวิเศษณ์ที่กล่าวว่าเป็นท้าวยศภูมิหลังพิธีทำให้เป็นหนุ่ม

๐ จึงให้เหย่ม่านมณฑล

พิธีแย่งยศ

บรมรูปภูบาล

๐ โนนหนุ่มหน้าบัวบาน

สคไสเพ็ญพาล

คือเทพยแก่งหล่อเหล่า (โนน = อ่อนแอ่น, แบบบาง)

๐ ฟ้อเพ็กล้องแก่งกลเกล้า

กาเขนทรอันเอา

มโนภิมย์สาวสนม (ฟ้อแพ้ว = เปริตพริ้ง , กระชุ่มกระชวย)

๐ ต่างต่างกราบแล้วบังคม

ถวายกระประนม

สรรเสริญสมเด็จชิบดินทร์

คุณค่าทางวรรณคดี

- การใช้ลีลาการประพันธ์บรรยายถึงอารมณ์ของตัวละคร เช่น ความโศกเศร้าของพหลวิชัยเมื่อต้องสูญเสียน้องไป

○อกพี่จะคราก

โธ้อ้าลำบาก

ด้วยเจ้ามาสูญ

ใจแก่พี่ได้

ให้พี่เร่งภูต

ทุกขามามูล

เพียงสิ้นสุดปราณ

ร้องให้ร้องหา

ร้องเรียกราชา

เสนาะสนั่น

เคียดคั่นแคดาต

เทวาทุกสถาน

ฤกถันกระแสง

คุณค่าทางวรรณคดี

- มีการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ เช่น ภาพพจน์อุปลักษณ์ เปรียบเทียบความงามของนางจันทร์สุดา

◦ เกษยยับแยง

คิ้วค้อมลำเนาจา

◦ พระเนตร**คือ**ศร

ใครเห็นก็พิศมัย

◦ ริมไรระเรียงเรียบ ระเบียบทิพยเกลากล

นาสาถ่ายองชล

◦ พระโอษฐ์เมื่อแย้มยิ้ม

แสงทันตยับยง

คือแสงนิลนิลา

ปักชารก่งไกร

สมรราชยิงไกร

รัญจวนจิตรจินต์จัน

คือขอกามนิศกลง

ใครเห็นปิ้มจะงวยง

คือแสงไฟรุแดงฉั่น

คุณค่าทางวรรณคดี

- กวีบรรยายให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของตัวละคร เช่น บรรยายพหลวิชัย เป็นผู้มีคุณธรรมไม่เห็นแก่ตนเองแม้รู้ว่าแม่ทำผิดก็ไม่เข้าข้าง

๐ บัดนั้นตรูณ

เสื่อผู้ใจบุญ

กล่าวแก่โคอัน

เปนน้องว่าเจ้า

อย่าทุกข์โศกศัลย์

ส่วนแม่กูครั้น

มาเห็นพิกล

ให้มันก้มหน้า

อย่าไว้ชีวิต

น้องช่วยกูชน

๐ เราเร่งรุมฆ่า

ตายตามบัดดล

มันนี่นิศผล

ขวิดท้องให้ตาย

- กวีบรรยายให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของตัวละคร เช่น การบรรยายให้เห็นถึงความกล้าหาญของตัวละครอย่างคาวิ

๑ คาวิถอดขรรคมุณี

ชুবอวยอันมี

นุภาพด้วยสิทธิ์ศักดิ์

๑ ฟอนพันฟาดขาดคอกย์กัษ

ด้วยเดชอนรรทม

แห่งผู้สิทธิ์อวยพระพร

๑ ท้าวไททายทอควรกร

กุมย์กษามรณ

ก็คว่างยังหลังสระศรี

คุณค่าทางวรรณคดี

- ด้านคุณธรรม ได้แก่

- **ความซื่อสัตย์** เช่น ตอนแม่เสือไม่ซื่อสัตย์ต่อแม่โค / ลูกเสือซื่อสัตย์ต่อแม่โคและลูกโค, นางจันทร์สุดาซื่อสัตย์ต่อสามี

- **ความกตัญญู** เช่น ลูกเสือกตัญญูที่แม่โคเคยให้นมกิน, คาวิกตัญญูต่อพี่พลวิชัยยกเมืองให้

- **อย่าไวใจใครง่าย ๆ อย่าประมาท** เช่น แม่โคไวใจแม่เสือ, คาวิเชื่อใจยกพระบรรคิ์ให้นางจันทร์สุดา จนเป็นเหตุให้สิ้นชีวิตไปช่วงหนึ่ง

อนิรุทธคำฉันท์

ผู้แต่ง: กล่าวกันมาว่า **ศรีปราชญ์** บุตรพระมหाराชครู เป็นผู้แต่ง
เรื่องที่เล่ากันนั้นว่าพระมหाराชครูเป็นกวีมีชื่อเสียง เป็นคนสำคัญ
ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่งหนังสือเรื่องสมุทรโฆษ
ขึ้นเป็นคำฉันท์

ศรีปราชญ์เป็นบุตรมีอุปนิสัยเป็นอนุชาตในทางกวีอยู่ เห็นบิดาแต่ง
ฉันท์ก็ลองแต่งบ้าง

เมื่อบิดาเห็นกล่าวบริภาษว่า ยังหน้าศรีปราชญ์เผยอจะแต่งฉันท์กับ
เขาด้วย

ศรีปราชญ์เข้าใจจึงพยายามแต่งฉันท์อนิรุทธเรื่องนี้จนสำเร็จ

**แต่ไม่แต่งคำฉันท์สการตามประเพณีแต่งบทกลอนเป็นเรื่องราว
ซึ่งกวีอื่นๆ ประพฤติกันเป็นแบบแผนมาแต่ก่อน เพราะ ไม่อยากจะ
กล่าวคำเคารพบิดา**

หนังสือฉันท์อนิรุทธเรื่องนี้จึงมิได้มีคำฉันท์สการข้างต้น เล่ากัน
มาดังนี้

ทำนองแต่ง: แต่งเป็นคำฉันท์ กาพย์ และมีรายป่นอยู่ด้วย

วัตถุประสงค์: เพื่อแสดงให้เห็นว่าตนก็สามารถแต่งเรื่องยาวได้
เหมือนกัน

อนิรุทธคำฉันท์

- กล่าวถึงพระนารายณ์ได้อวตาร (แบ่งภาคมาเกิด) เป็นพระกฤษณะ อยู่ในโลกมนุษย์ เป็นเจ้าเมืองอยู่เมืองทราวดี
 - ปางพระจักรีแปรปน กฤษณราถุรอนเข็ญ
อรินทรเสียนสยบนา
 - เสด็จแสดงเนาในเมืองทวา รพดีสมญา
คือวิษณุโลกบปาน
- พระองค์ทรงมีพระราชนัดดา (หลาน) ชื่อพระอนิรุทธ เป็นผู้สามารถ เชี่ยวชาญในการรบ และมีพระสิริโฉมงดงาม

ในทวารยุค

มีเจ้าพระเจ้า

ฟ้าหล้าเหมือนหมาย

ทหารนักเลง

ประกาศโดยนาม

เขวราชอันอุด

๐ พระอยู่เสวยสุข

เลิศล้ำลือสาย

อันเลิศลือชาย

แคว้นแกล้ว**กามบุตร**

๐ แ่งาม โถงเถง

แคว้นกล้าการยุทธ

พระศรีอนิรุทธ

คมเลิศแดนไตร

กามบุตร หมายความว่า อนิรุทธเป็นลูกพระกามเทพ คือ พระปรีทยมณ์

- วันหนึ่ง พระอนิรุทธเสด็จ**ประพาसออกกล้าสัตว์**ในป่า ประทับพักแรม
บรรทม**ใต้ต้นไทร**
- ก่อนที่จะบรรทมหลับไปพระองค์ได้กล่าวสรรเสริญและขอพรจาก
เทพารักษ์ให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายให้ด้วย
- เทพารักษ์ที่รักษาต้นไทรเกิดความเมตตาจึง**อุ้มสม** คือ **อุ้มพระอนิรุทธ**
พาไปยังปราสาทของพระ**นางอุษา** พระราชธิดาของพระเจ้ากรุงพาน
แห่ง โสณินคร เพื่อให้ได้เสียเป็นสามีภริยากัน

อนิรุทธคำฉันท์

- ครั้นทั้งสองพระองค์ทรงตื่นขึ้น ต่างก็เสรำโศกถวิลหากันและกัน
- นางพิจิตรเลขา พระพี่เลี้ยงของพระนางอุษา ได้วาดภาพเทวดาและพระราชาทิ้งหลายที่มีอยู่ให้นางดู เมื่อถึงรูปพระอนิรุทธ นางอุษาก็จำได้ว่าพระอนิรุทธ คือผู้ที่มาอยู่ร่วมกับนางในคืนนั้น
- นางพิจิตรเลขาพระพี่เลี้ยงอาสาไปสะกดเอาพระอนิรุทธมายัง โสณินคร
- ท้าวกรุงพานรู้ความจริงจึงสั่งทหารให้มาล้อมจับ พระอนิรุทธถูกจับได้แล้วให้จองจำไว้ที่หน้าพระลาน

อนิรุทธคำฉันท์

- ฝ่ายนารถฤๅษีเหาะผ่านมาพอดี เห็นพระอนิรุทธหลานของ พระกฤษณะเสียท่าเขา จึงเหาะไปแจ้งพระกฤษณะให้ทราบ
- พระกฤษณะโมโหจึงยกทัพไปปราบปราม ผลปรากฏว่าพระเจ้ากรุงพานพ่ายแพ้ แต่พระกฤษณะไม่ประหารยอมไว้ชีวิต แต่ต้องตัดแขนทิ้ง และให้เป็นนายทวารคือเป็นนยามเฝ้าประตู
- ส่วนพระอนิรุทธและพระนางอุสาได้ครองคู่กันตลอดชีวิต

ตัวอย่างพระอนิรุทธลาพระกฤษณะประพาสป่า

๐ บัดนั้นสมเด็จพระหลาน รำลึกพนาลี	กฤษณเทพจักรี สุขรมยกรีธา
๐ เสด็จไปบังคมพระ จักไปพนาทวา	อัยกาธิเบศร์ลา พนพฤกษศีขร
๐ เดือนธำพนาลี กวางทรายรมังมร	คชสีหองค์อร สัตว์สมสกอหลาย

ตัวอย่างการรำลาระหว่างพระอนิรุทธกับนางสนม

๐ อ้าอรอนงคทิพยลัก	ษณสำนักนนิสาวสวรรค์
สุดสวาทแลแม่ฤทธยหรร	ษแก่พี่อย่าสงไสย
๐ อ้าพระเสด็จพนผู้เดียว	บมีเพื่อนเป็นเพื่อนไป
เพื่อนพระพเนจรจะไกล	บุริรมยเมืองแมน
๐ อ้าอรอุบลบวรภาค	ยงอยู่อย่าได้แคลน
ถึงเรือมจะไปพนในแดน	ยลสัตว์ชมชาย
๐ อ้าพระจะละสนมบำเรอ	บรักษษเหล่าหลาย
จักอยู่ทรเล่หชีวิตถวาย	คังฤพระจะทันเห็น

ตัวอย่างตอนที่พระอนิรุทธล่าสัตว์

- อนิรุทธ โน้มน้ำวเกาทัณฑ์ ผาดแผลงศรศัลย์
ด้วยเดชอำนาจศรศิลป์
- ปลายศรส่องตายองยิน ยวนตานฤบดินทร์
ทรคาลรลวยลี้มนहीं
- ต่อกวางทรายตายเหลือตรัง กีกก้องไพรงรัง
สรท้านสระเทื่อนดงคร
- เหม่นหมี่หมูเถื่อนชอกซอน ตายคือลูกมรณ
กัตนทั้งห้องหิมพานต์

ตัวอย่างก่อนที่พระอนิรุทธจะบรรทมหลับได้ไหว้พระไตร

๐ สนธยากรกมุข	ปบังกมบำบวงสรณ
พระไตรบริมณ	ชลเทพยสังศักดิ์
๐ อ้าพระจรโรลงโลก	ยแลโลกยรังรักษ์
เป็นที่พำนักภัก	ดิแก่เทพคนธรรพ์
๐ จงรักษรักษา	พลพีริยโจษจรร
นฤโสคนฤศัลย์	นฤภยันฤโทษ
๐ อ้าพระพเพ็ริยมพราย	พรรณรายรัสมิช่วยโชติ
พระหากจะปองโปรด	ชคส์ตวอไอศรย

ตัวอย่างพระไตรโครฺวณฺจะอุ้มสมพระอนิรุทธ

๑ ท้าวนี้ผู้ใดหนอ

เอองคเน่งเนา

๑ เสด็จด้วยจตุรพยุห

เอองคเดียวเรื่อง

๑ ควรรนางบำเรอรัก

ดูบไล้สุธาคน

๑ ควรรนางตระกองเอา

สมเสน่หาทบบง

มานอนเดียวสมบูรณ์เฉลา

ณในรถมั่งเมต็อง

แลมาอยู่จรวเมือง

รัศมีจันทรมณฑล

ษพระบาทนฤมล

ชลออลอบองค์

อรธั่งแทบบรรทมทรง

กชพักตรพิมพ์ทอง

๑ ตรีใคร่จะแทนคุณ
สายสวาทผู้ใดจัก

๑ จะเอาประสพสม
สาวสวรรค์คนงราม

๑ ใคร่โทจะเท่าเทียม
เล่าลือตระโบมโสม

๑ นางใดจะคู่ควร
เปรมปรีดิชมชาย

๑ บเห็นสุดาใด
สงวนศรีคในครร

พระคุณรสายศักดิ์
จะคู่องคอรกาม

บุรณภาคยเพ็ญงาม
บรางเสมอศศิโฉม

ทำเนียมพักตรเล่าโลม
รูปกฤตย์ฤดีตาย

ตำรวลสุขเปรมปราย

ชำนาญแนบตรหวนหรรษ์

สุดาพานเพ็ญจันทร์

ภปรางทองบลดลม

เทพารักษ์นำพระอนิรุทธไปหานางอุษา

๐ เทพารักษ์บังนิทรา

อนิรุทธราชา

บันทมในราตรีกาล

๐ เทพาอุ้มเอาภูบาล

จากรถแก้วกาญจน์

รัศมีพรายพัพพะ

๐ ถ่อมถนอมนฤบดีเสด็จเทา

ข้ามเศขรเขา

คือฝ่าแลตัวเตรียมกัน

เทพารักษ์นำพระอนิรุทธไปหานางอุษา (ต่อ)

๑ พระภาคคีรีพระจันทร์

คือกอดกั้งพรรณ

แลส่องประทีปรัศมี

๑ พยอญ่องเวลาเหิรลี

ลายังสุทศรี

สำนักนิพานสุดา

ตอนพระอนิรุทธครวญหลังจากพราภนางอุษา

๐ โฉ้เจ็บกูเร่งเจ็บ

ใจจากประจากปาง

๐ โฉ้เสียงสำเนียงสัต

โฉ้ออกกรอุชี

๐ โฉ้แสงพระสุริย์ฉาย

โฉ้เจ็บบาราตราส

คือเหน็บเสี้ยนเสียดแตกกลาง

ประลองกามกามี

วร้องในพนาถี

วิตเพียงพินาศนาศ

รสายเมฆอากาศ

บสว่างคือคมแด่ ฯ

ตอนนางพิจิตรเลขาถามความทุกข์โศกนางอุษา

○ ปางนั้นพระพี่เลี้ยง ขอถามคดีอา	คือพิจิตรเลขา คุณแม่กำสรวณุศลย์
○ พระโหมอันเน็ดเนติม ราหุมาบังพร	วรภาคคือบุรณัจฉนทร์ ณมาหม่นมาหมองแสง
○ พระน้องอย่าได้อา ความโศกศรีเสดง	คุณเชิญมาเร่งแจ้ง อันเสียดแดก้าเดาคอง
○ อุษากำสรคกล้าว ชายหนึ่งมาลอบลอง	คดีโดยตั้งสมสอง ในราตรีตระอรอร

ตอนนางอุษาเห็นรูปพระอนิรุทธ

๑ จึงวาดนแห่งโฉม

นางเอาขदानมา

๑ อ้านี้และรูปท้าว

จ้านองกระอืดโอย

๑ ผิวพีเอนคูน้อง

ร้อนเร่าคือเพลิงลาม

อนิรุทธราชา

บันทับทรวงก็ให้โหย

อันมาชมมาชายโศย

ทุกขทรวงรลวงกาม

อัญเชิญช่วยมาดับความ

ถันลุงแตก้าเดาแดง

ตอนทำวกรูปร่างโกรธพระอนิรุทธและเรียกพลยักษ์

๑ กรูปร่างครั้นได้ฟัง
ไฟลุกประปลาบเอน

๑ สามโลกยนี้ใคร
ใคร่สรวลแก่ตักแตน

๑ ตระบัดก็ให้แทง
กีก้องบันลือเลว

๑ เรียบพยุหเสนา
แก่วกกล้ากำแหงแรง

ทั้งสองตาก็เปล่งเป่น
รคำวตั้งกระเบงเขน

และจะอาจมาคู้แคลน
มาวิ่งไฟบกลัวเกรง

กระทุ่มเกวี่ครั้นครอง
ทั้งเมืองพานสยบเสยง

จัตรงคชรูแซรง
รยีนยักษ์ยักษา

ตอนนารถฤๅษีเหาะมาพบพระอนิรุทธอุกจองจำ

๐ ปางนั้นนารถบันดาล

ดีดพิณเหาะทยาน

มาโดยที่หม่อมพรพาย

๐ บัดเหาะเหิรมาใกล้กราย

เมืองพานเน็ดฉาย

คือ โสณิบูรบุรี

๐ เลงเห็นหลานพระจักรี

ต้องสรไกรสิทธิ์

จำนำจำนองจองจำ

ตอนพระกฤษณะไม่ประหารพระเจ้ากรุงพาน ยอมไว้ชีวิต

๐ บัดพระจักรีก็กลับ แกว่งไกวจักรฉับ

ก็ต้องฉลาดฉลาดนั้น

๐ ขุกขาดมือมารทั้งพัน เหลือกรสองอัน

ก็จักพินาศในสมร

๐ จักรีจักรอญให้มรณ พฤษภภูธร

ก็ขอชีวิตคงคืน

จินตมณี

- จินตมณี ประกอบด้วยคำว่า จินดา กับ มณี.
 - **จินดา** แปลว่า ความคิด
 - **มณี** แปลว่า ดวงแก้ว
- จินตมณี จึงแปลว่า ดวงแก้วที่เป็นแสงแห่งความคิด
- จินตมณี เป็นชื่อหนังสือเรียนภาษาไทยที่พระโหราธิบดีแต่งถวายสมเด็จพระนารายณ์ในสมัยอยุธยา
- **จัดเป็นแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกที่ปรากฏหลักฐาน**
- รัชสมัยรัชกาลที่ 5 จึงเปลี่ยนไปใช้แบบเรียนภาษาไทยชุดใหม่

จินตามณี

- ผู้แต่ง : **พระโหราธิบดี** นักกวีชาวพิจิตร เดิมอยู่ที่สุโขทัย เป็นโหรที่ทำนายทายทักได้แม่นยำ รับราชการมาตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จนถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
- ผู้แต่งให้ชื่อหนังสือแบบเรียนเล่มแรกว่า **จินตามณี** เพราะถือว่า ผู้ที่รู้หนังสือ อ่านหนังสือออก เปรียบได้กับผู้ที่มีดวงแก้ววิเศษมีค่าสูงยิ่ง อยู่ในมือ เป็นดวงแก้วที่ให้แสงส่องปัญญาและความคิดแก่ผู้ครอบครอง ดังโคลงที่แจ้งไว้ในท้ายหนังสือว่า

“ลิขิตวิจิตรร้อย

ศุภอรรถ

ควงมณีจินตารัตน์

เลอศแล้ว

อันมีศิริสวัสดิ์

โศภาคย์

ใครรู้ถือได้แก้ว

ค่าแท้ควรเมือง

จบเสร็จอาจารย์แกลิ่ง

เกลาสาร

โคลงภาพยกลกกลอนกานต์

เรียบร้อย

มธุรสพจนันหาญ

โอวาท

ฟังเร่งเสนาะเพราะถ้อย

ถ้อยถ้วนทุกคำ”

จีนคามณี

- ทำนองแต่ง แต่งเป็นร้อยแก้ว มีตัวอย่างคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ประกอบเนื้อหา
- วัตถุประสงค์ในการแต่ง ด้วยเกรงว่าพวกบาทหลวงนักบวชฝรั่งจะพาคนไทยไปเข้ารีตเป็นคริสต์กันมาก จึงมีการแต่งหนังสือภาษาไทยขึ้น เพื่อสั่งสอนเด็กไทยรักชาติของตัวเอง รักศาสนาของตัวเอง ไม่เข้ารีต

- เนื้อหา
- ขันต้นเป็นบทสรรเสริญ แล้วกล่าวถึงคำศัพท์ต่าง ๆ ที่มีที่มาจากภาษาสันสกฤต และคำที่มีเสียงคล้ายกัน
- การใช้ ศ ษ ส
- การใช้ไม้้วน ซึ่งมีทั้งหมด 20 คำและไม้มลายอีก 80 คำ
- พูดถึงอักษรสามหมู่ มาตราตัวสะกด การใช้เครื่องหมาย
- จบด้วยการแต่งกาพย์ โคลง ฉันท์ และกลบทต่าง ๆ พร้อมด้วยตัวอย่างที่ยกเอามาจากวรรณคดีเรื่องอื่นและที่แต่งเพิ่มเติมเข้ามาอีก

อักษรศัพท์

...พรรค ว่าหมู่ พรรณต่าง ๆ เผ่าพันธุ์พงษวงษา พรรณ ว่า
จำเรอญ พรรษ ว่าฝน พรรษ ว่าปี่ว่าอายุสม พรรศักกาด หัวพันเกี่ยวพัน
กรรม ว่ากทำ กัลปประไลย กรรม ว่าหู่ กรรฐ ว่าคอ กัลยา ว่านาง ...
มานุษ มนุษยทั้งหลาย อนุช ว่าน้อง เซษฐ ว่าพี่ บุตร ว่าลูก

ตัวอย่างคำที่ใช้ ส

◎ สมบูรณ์วรรณสาครแลสิน

ชุสมุทสมสมร

สารถีสมรรณแลสลอน

แลตรัสสละสมาคม

◎ เสรีจเสด็จแลสังขพัส

คุณิตเสวตรเสวอยรมย

ปราสาทสาทรสัत्वสม

นักนิสาธุสงสาร

◎ แสนสนุกนิสาวสนม

แลสคุณิโสคนมัสการ

สอลอทั้งปวงก็บริหาร

ปรเภทนานา

ตัวอย่างคำที่ใช้ ไม്้മ้วน

๑๐ หนึ่ง โสคคือ ไม്้മ้วน	ไม้มลายอเนกา
ประกอบเป็นฉันทา	ผู้พิเศศอย่าหลงไหล
๑๑ ฝ้ใจแลให้ทาน	ทั้งนอกในแลใหม่ใส
ใครใคร่แลยองโย	อันใดใช้แลไหลหลง
๑๒ ใส่กลสไฟ้ไบ้	ทั้งใต้เหนือแลไห้ฉุ่ยง
ใกล้ไบ้แลไช้จง	ฉุ่สิบม้วนคือวาจา

ตัวอย่างมาตราตัวสะกด

นนพกกอกก่อเหง้า

อักษร

แจกจาอุธาหอร

แห่งหัน

กค กบ กก ม้วยมรณ

สามแม่

กน กง กม เกอย นั้น

ชีพได้นามตรี

ส จ ต ถ ท ไร่

ต่างกด

กน ญ ร ล พค

แต่งตั้ง

พ ป ภ ท่านสมมต

ต่างกบ แลนา

ข ค ต่างกกจั้ง

แจกให้เหนนเสดง

ตัวอย่างสระ วรรณยุกต์

เปนเสมียนรอบรู้

วิสัย

พินเอกพินโททัณฑ-

ฆาณู

ฝนทองอีกฟองมัน

นฤกहित นันนา

แปลสิ่งนี้ใครรู้

จึงให้เป็นเสมียน

วิสัยชนี้ ะ

พินทุเอก ะ

พินทุโท ั

ทัณฑฆาณู ั

ไม้ตายกู ็

ฝนทอง “

ฟองมัน ๐

นฤกहित ็

ผิว ผู้จะทำสภาพโคลง ให้ดูจกระบวนดังนี้

○ ○ ○ ○¹ ○^๒

○ ○

○ ○¹ ○ ○ ○

○ ○¹ ○^๒

○ ○ ○¹ ○ ○

○ ○

○ ○¹ ○ ○ ○

○ ○¹ ○^๒

สืบเกล้าสาวภาพแก้ว ๑๕

จันทร์มณฑลกล

พระสุริยเสด็จดล

แสดงว่าครุโคลงล้วน

กรองสนธิ

สี่ถ้วน

เจ็ดแห่ง

เศษสร้อยมีสอง ๑๖ ๓

โคลงตัวอย่าง

๑ เสียงภเสียงเล่าอ้าง

เสียงย่อมยอยศใคร

สองเชื้อพีหลับไหล

สองพีคิดเองอ้า

อันใด พี่เอย

ทั่วหล้า

ลืมนั้น ฤพี

อย่าได้ถามเฝ้า ๑๗ ๓

ตัวอย่าง ๒๘ สุราคะณา ปทุมฉันทกถอน ๔๗

โ้ออกกุเอย เมื่อก่อนกุเคย สมบัติคราวครัน
ทำบุญบ่เบื้อ เชื้อชอบทุกอัน จึงได้จอมขวัญ ลูกน้อยนงพาล
ถึงบุญจะถอย สิ่งสินัยบ่ย่อย ยากพ้นประมาณ
บาปใดมาให้ พ่อเจ้าบ้านดาล กำจัดสงสาร สิบสองเสียไกล

โคลงพาลีสอนน้อง

โคลงพาลีสอนน้อง มีที่มาจากรามเกียรติ์ ตัดเอาตอนพาลีสอนสุกรีพ
และลูกชื่อบองคตเกี่ยวกับการทำงานรับราชการ

ผู้แต่ง: สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ทำนองแต่ง: แต่งเป็น โคลงสี่สุภาพ มีโคลงทั้งหมด 32 บท

วัตถุประสงค์ในการแต่ง: เพื่อใช้ในการอบรมสั่งสอนข้าราชการ

ที่มาของเรื่อง “โคลงพาลีสอนน้อง”

- พาลี ผู้ครองนครขีดจีน เป็นลูกของพระอินทร์กับนางกาลอัจนา เดิมกำเนิดเป็นคน แต่เพราะถูกฤๅษีโคดม สามีของแม่จับได้ว่าเป็นลูกชู้เลยถูกสาปให้เป็นลิง เช่นเดียวกับสุครีพ ที่เป็นลูกของพระอาทิตย์ ชู้อีกคนของแม่
- พาลีและสุครีพมีศักดิ์เป็นน้ำของหนุมาน เพราะเป็นน้องชายของ นางสาวหะแม่ของหนุมานที่เป็นพี่สาวร่วมแม่ แต่ต่างพ่อกัน โดยนางสาวหะเป็นลูกสาวแท้ๆของฤๅษีโคดมและเป็นลูกคนแรกของนางกาลอัจนา

ที่มาของเรื่อง “โคลงพาลีสอนน้อง”

- พาลี เป็นลิงที่มีกายสีเขียว ส่วนสุครีพ เป็นลิงที่มีกายสีแดง ทั้งสองเมื่อถูกฤาษีสาปก็พเนจรอยู่ในป่า
- พระอินทร์พระอาทิตย์ผู้พ่อ เกิดความสงสารลูกตัวจึงได้สร้างเมืองที่ชื่อว่าขีดขิน โดยให้พาลีเป็นเจ้าเมือง ส่วนสุครีพดำรงตำแหน่งมหาอุปราช

ที่มาของเรื่อง “โคลงพาลีสอนน้อง”

- พาลีเป็นลิงที่ทั้งเจ้าชู้และเจ้าอารมณ์ไม่น้อย เพราะเมื่อทศกัณฐ์พานางมณโฑเหาะผ่านมา พาลีก็ไปแย่งชิงมาเป็นเมีย
- ต่อมาสุครีพได้ทำความดีความชอบโดยช่วยยกเขาพระสุเมรุที่ทรุดเอียงให้ตั้งตรงใหม่ได้ พระอิศวรก็เลยปูนบำเหน็จฝากผอบแก้วที่มีนางฟ้าคาราอยู่ข้างในให้พาลีเอาไปให้สุครีพ
- พาลีได้ให้คำสัตย์กับพระอิศวรและพระนารายณ์ว่าจะไม่เปิดผอบระหว่างทาง หากผิดคำสัตย์ขอให้ต้องสรของพระราม

ที่มาของเรื่อง “โคลงพาลีสอนน้อง”

- พาลีเปิดผอบ เห็นนางดารา ก็เกิดอาการหลงรักแล้วยึดนางเป็นเมียทันที
สุกริพก็ทำอะไรไม่ได้
- ครั้นต่อมาทรพี ควายโหด ฆ่าทรพาสู้พ่อได้ ก็เกิดอาการฮึกเหิมทำรบ
ไปทั่ว จนมาเจอกับพาลี ก็ไปสู้กันในถ้ำ ปรากฏว่าพาลีชนะ
- แต่บังเอิญฝนตกทำให้เลือดทรพีที่ไหลออกมาเจือจางเป็นสีใส
- สุกริพเข้าใจผิดคิดว่าพาลีตาย ก็ทำตามคำสั่งคือให้ปิดถ้ำ
- พอพาลีออกจากถ้ำได้ก็โกรธ คิดว่าน้องทรยศ จึงขับไล่ออกจากเมืองไป

ที่มาของเรื่อง “โคลงพาลีสอนน้อง”

- ต่อมาเมื่อหนุมานได้ไปรับใช้พระราม ก็มาชักชวนสุครีพน้ำชายให้มารับราชการกับพระรามด้วย
- สุครีพก็เลยแนะนำ หากต้องการกำลังพล ไปสู้กับทศกัณฐ์ต้องไปฆ่าพาลี เพื่อยึดเอาเมืองขีดขินมา
- พระรามก็ต่อว่าสุครีพว่าเป็นน้องชายคิดฆ่าพี่ชายได้อย่างไร
- สุครีพก็เลยท้าวความว่าที่ฆ่าได้เพราะพาลีผิดคำสั่งที่นำนางคารามาเป็นเมีย แทนที่จะนำมาให้ตน

ที่มาของเรื่อง “โคลงพาลีสอนน้อง”

- ดังนั้น พาลีจึงต้องตายด้วยศรของพระรามตามคำสั่งที่ให้ไว้กับพระนารายณ์ตอนรับพอบมา
- พาลีเมื่อต้องศรพระรามก็รู้ตัวว่าต้องตายแน่ ก็รู้สึกเสียใจที่ไม่มีโอกาสอยู่ช่วยพระรามปราบยักษ์
- ก่อนตายพาลีเรียกสุครีพ และองคตลูกชายมาสั่งลา และสั่งสอนให้รู้จักธรรมเนียมที่คนผู้เป็นข้าราชการควรประพฤติปฏิบัติ ในการที่จะเป็นข้าของพระรามต่อไป

พาลีเรียกสุกรีพและองคตมาตั้งสอน

วานรบรรพชาเรื่อง

พาลี

เรียกนุชอุคมนตรี

แน่นิ่ง

องคตยศยมิ

ใจเสนห์

มากล่าวพจนาร้อง

ถึถ้วนขบวนความ

ตัวเจ้าผ่าน้องเนื่อง

ชนนี้

ในจิตสนิทเสนห์มิ

ห่อนแล้ว

พี่ชายจะวายชี

พิตนาศ

ทั้งสองสนองเสนอแก้ว

เนตรเนื้อห้ทยากค์

ห้ามเป็นชู้กับนางใน

นักสนมกรมชะแม่แม่

สาวสวรรค์

นางในไพบูลย์พรรณ

นางน้อย

เฝ้าไท่ทงตรงธรรม

ธิปราช

อย่าใฝ่ยศเสน่ห์ห้อย

เนตรเลี้ยวเวียนแสง

ให้รู้จักเวลาที่เหมาะสมในการเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลกษัตริย์

ทูลพิศกิจแจ้งจัด

คอยดูเมื่อภูวไนย

แปรผันบัณฑูรใจ

จึงค่อยชะลอเติมเต็ม

ชอบทูลมูลเหตุเห็น

มิชอบประกอบอาดูร

เกรงนเรนทรสุร

หฤทัยกำหมางหม่นตั้ง

ประการใด

ย่องแย้ม

ยสิงหนาท

เมื่อท้าวสุขสานต์

จึงทูล

หยุดยั้ง

เคืองค่อง

แต่ร้อนสกนธ์กรม

รู้จักสำรวจรวมในการเข้าเฝ้ากษัตริย์

นัยหนึ่งพึงเฝ้าท้าว

นฤบดี

อย่าไถลนักศกคัสรี

ท่านไท้

ทะนงจะจงมี

ทวิโทษ

อย่าไถลนัยน์เนตรให้

นเรนทร์พร้อมตามถึง

บริโภคอาหารแต่พอประมาณก่อนเข้าเฝ้ากษัตริย์

เมื่อเฝ้าเข้าคำคล้อย

สกลกาล

จงยอมอมอมกระยาหาร

หย่อนไว้

อย่ากินสิ้นเสร็จประมาณ

ประมาณขนาด

เกลือกกวนป่วนท้องได้

ยากย้ายในวัง

ให้เข้าเฟ้นกษัตริย์อยู่ตลอด ไม่เกีย่งการงาน

เฟ้นหาแผนภาพด้วย จงจิต

อย่าใฝ่ในกลกิจ

เกีย่งเกี้ยว

แสวงชอบประกอบนิจ

ทุกเมื่อ

เลี้ยงให้ไพร่พลย์เลี้ยง

ล่วงร้อยแสนสนอง

ยามมีศึกต้องกล้ารบ ไม่กลัวตาย

สงครามยุทธ์แย่งอย่า

คิดขาม

บุกบั่นประจัญบานตาม

ต่อสู้ด้วย

เช่นฆ่าอย่างกลัวความ

มรณาศ

รุกกรันจนชีพม้วย

จึงอ้างอาจองค์

คุณค่าของโคลงพาลีสอนน้อง

- ในด้านการประพฤติปฏิบัติตนของข้าราชการ

เห็นค่านิยมของสังคมไทยสมัยนี้ว่าการแสดงจงรักภักดี และประพฤติตนเป็นข้าราชการที่ดีต่อพระมหากษัตริย์องค์พระ ประมุขเป็นสิ่งสำคัญ

โคลงทศรตสอนพระราม

- ผู้แต่ง: สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
- ทำนองแต่ง: แต่งเป็น โคลงสี่สุภาพ มีความยาวเพียง 12 บทเท่านั้น
- วัตถุประสงค์ในการแต่ง: เพื่อแสดงถึงหลักการปฏิบัติของ กษัตริย์ผู้ครองเมืองที่พึงมีต่อราษฎร

เนื้อหาโคลงทศรถสอนพระราม

- เนื้อหาที่ว่าทศรถผู้เป็นพระราชบิดาของพระรามได้ตรัสเรียกพระรามให้มารับพระโอวาท ในการที่พระองค์จะทรงมอบหมายบ้านเมืองให้พระรามปกครองบริหารจัดการ
- ท้าวทศรถทรงสอนให้พระราม
 - ใช้เมตตากรุณา รักและสงสารประชาชน
 - ละอกุศลมูล 3 อย่างคือ โลภะ โทสะ และโมหะ
 - ทำนุบำรุงประเทศชาติให้มีความเจริญรุ่งเรือง ดูแลราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขกันถ้วนหน้า

มีเมตตา กรุณา มีความยุติธรรม และรู้จักให้

ประเสริฐเลิศโลกอื่น

โลกา

จงจิตต์มิตรกรุณา

แน่ไว้

เป็นต้นกลพฤกษา

เสนอเมฆ

อายุตติธรรมนั้นให้

สัตว์ช่องสุขเกษม

รางวัลสรรพสิ่งให้

ไทยทาน

เหมือนกลผลพฤกษาหวาน

เลียนล้ำ

เป็นที่ภิรมชมสาร

เกษมราษฎร์

เสนีพิริยพลน้ำ

จิตต์ช่องสรรเสริญ

ละอุกุศลมูล (โลภะ โทสะ โมหะ)

ครองภพลบโลกล้ำ

ศุภผล

ระงับดับกังวลกลล

โกรธเคี้ยว

โลภอวิชาพจญ

มนทโมหะ

กำจัดสลดสละเลี้ยว

อย่าได้ประมูตมา

ไม่เบียดเบียนและมีความอดทน

จักเพียรเบียดเบียนผู้อื่น

อย่าทำ

จงสละตัดผองคำ

ว่าไว้

ขันตีเป็นที่นำ

ประมุขสุข

เป็นสวัสดิ์พิพัฒน์ให้

เลิศล้ำใดเสมอ

ปกครองอย่างพ่อแม่ลูกดูแลกัน

บริรักษ์อาณาจักรทั้ง

แดนไตร

ด้วยจิตสนิทเสน่ห้ใน

ผ่องแผ้ว

ตั้งบิดามารครใจ

ใสสุทธิ

รักษาธิดาบุตรแล้ว

เลิศล้ำใครเสมอ

คุณค่าของโคลงทศรตสอนพระราม

- ในด้านการปกครอง

ทำให้เห็นการปกครองในสมัยนั้นว่าเป็นธรรม โดยกษัตริย์ได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง

โคลงราชสวัสดิ์

ผู้แต่ง: สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ทำนองแต่ง: แต่งเป็น โคลงสี่สุภาพ มีโคลงทั้งหมด 63 บท

วัตถุประสงค์ในการแต่ง: เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติของข้าราชการ

ผู้ใหญ่

เนื้อหาโคลงราชสวัสดิ์

- กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทอันเป็นหลักธรรมที่ข้อราชการชั้นผู้ใหญ่พึงประพฤติปฏิบัติ เช่น
 - ความสามัคคีริยามารยาท
 - การแต่งกายให้เหมาะสมเข้าเฝ้า
 - ความกล้าหาญ การป้องกันบ้านเมือง
 - ความฉลาดรอบรู้ การไม่เป็นชู้กับนางใน

เนื้อหาโคลงราชสวัสดิ์

- การไม่เข้าไปกล่าวร้ายพระราชอาสน์
- การไม่เสพของมีนเมา
- ไม่ยกยอกสิ่งของของหลวง

ให้ป้องกันอาณาประชาราษฎร์

รู้รอบประกอบเกื้อ

สบสรรพ

ปกป้องกันปกครองขอบเขต

เขตแดน

ทั้งอาณาประชาราษฎร์

สบสัตว์

ปรีญาณสารสิทธิ์เหม็น

อย่าให้ใครเสมอ

การไม่เป็นที่รู้จักนางใน

หนึ่งสนมบรมราชทั้ง

นางใน

พึงผายบายเบือนไกล

อย่าใกล้

บมิควรสวนเสนอใจ

มิตรภาพ

อย่าเฉลี่ยเพื่อจิตไว้

มุ่งม้วยเสียสกนธ์

ความสำรวมกิริยามารยาท

ฟังระงับคับเบื่องบ่าย

อินทรีย์

เสงี่ยมสงบสพสรรพมึ

ถึถ้วน

สุจริตประดิษฐ์ประคมนตรี

คุณเลิศ

ผองค้ำรงอาตมถ้วน

เลิศไว้ในผล

ไม้ค้ำเหล่าเมฆา

อย่าไฟในสองเสพ

สุราบาน

มิตรมนท่อนธการพาด

เรื่องร้าย

ตีเทียนตำเนียรสถาน

ทุกประเทศ

ฟังเสดงแห่งโอชบาย

มุ่งมั่นมฤธู้ง

ไม่ยกยอกสิ่งของของหลวง อย่าโลภ

หนึ่งทรัพย์นับเนื่องไว้ ในคลัง

อย่าประสงค์จ้านงหวัง

หวังได้

อย่าคิดจิตเบือนบัง

แสวงโลก

อย่าแบ่งแมลงลักให้

ประ โยชน์เบื่องาตมางค์

น้อมรับของพระราชทานด้วยความสงบเสงี่ยม

เมื่อไทให้แห่งราช

พัทธยา

รางวัลสรรพเสนา

เลิศล้ำ

ผู้ชอบประกอบแสวงหา

คุณเลิศ

จงนบสงบเสงี่ยมน้ำ

จิตเชื้อสุทธินสาร

ให้มีชื่อเสียงลือลาคทั้งคคีโลกและทางธรรม

จงเล็ลือลาคชาตึนึ้น ปัญญา

แจงจ้คอรรถทุตา

ไต้เต้า

ลึบสารผ่านเสวงหา

คคีโลก

โบบทพจมานเท้า

เท็ยงเท้าทางธรรม

ผู้ใดไม่อยู่ในศีลก็จะได้รับโทษ ผู้ใดมีความซื่อสัตย์ก็จะได้รับการเลี้ยงดู

ครั้นใจบมิได้สมัคร

สโมสร

ศีลไฟในสังวร

ผ่องแผ้ว

เป็นพาลผ่านแสวงรอน

แรงโทษ

บพึงถึงสถานแล้ว

เฝ้าให้บดินทร

ผู้ใดใจซื่อซ่อม

ประนิติน

ผดุงรักษาฝึกพุมถวิล

ไฟเฝ้า

จงใจในนรินทร์ปิ่น

นรนาถ

คำริตริการเข้า

คำคฤ่มแสวงผล

คุณค่าของโคลงราชสวัสดิ์

- ในด้านการประพฤติปฏิบัติตนของข้าราชการ
เห็นถึงการประพฤติตนเป็นข้าราชการที่ดีต่อพระมหากษัตริย์
- ในด้านปกครอง
มองเห็นการปกครองสมัยนั้นว่า "ได้มีความต้องการที่จะให้บ้านเมืองใช้ธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่ใช้อำนาจเป็นธรรม กษัตริย์จึงใช้ธรรมในการปกครองประเทศชาติบ้านเมือง"